

3. Завгородня О.О. Теорія інновацій: проблеми розвитку і категоріальної визначеності [Текст] / О.О. Завгородня // Економічна теорія. – 2006. – № 4. – С.27-39.
4. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / Макаренко І.П., Копка П.М., Рогожин О.Г., Кузьменко В.П. / За наук. ред. І.П. Макаренка. К. : Інститут проблем національної безпеки, 2007. – 520 с. – ISBN 978-966-581-943-1.
5. Економічна енциклопедія [Текст] : У трьох томах. Т.1 / Редколегія : С.В.Мочерний та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
6. Економічна енциклопедія [Текст] : У трьох томах. Т.2 / Редколегія : С.В.Мочерний та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
7. Шамина Л.К. Инновационный потенциал предприятия [Текст] / Л.К. Шамина // Инновации. – № 9 (107). – 2007. – С. 58-60.
8. Тульчинська С.О. Функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного процесу [Текст] / С.О. Тульчинська // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1 (6). – С. 89-95.
9. Державне регулювання економіки : Навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — К. : КНЕУ, 2000. — 316 с.
10. О.І. Грицай. Економічна сутність терміну «інноваційний процес» / Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – №3 (11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eupmbg/2010_3 /Gricay.pdf >.
11. Прядченко О.С. Забезпечення ефективної інноваційної діяльності малого бізнесу // Економіка, менеджмент, бізнес. – 2011. – №1-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <archive.nbuv.gov.ua /portal/Soc_Gum/Emb/2011_1-2/pryadche.pdf >.
12. Бутнік-Сіверський О. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт [Текст] / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2003. – № 5.– С. 3-12.
13. Боумэн. К. Основы стратегического менеджмента / Пер. с англ. под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, 1997. – 175 с. – ISBN 5-85173-103-6.
14. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002р. № 40-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.zakon.rada.gov.ua >.
15. Дудар Т.Г. Інноваційний менеджмент [Текст] : Навч. пос. / Т.Г. Дудар, В.В. Мельниченко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с. – ISBN 978-966-364-916-0.

УДК 631.14:663.2/3.03:65.014.1.001.76

ХАРКІВСЬКИЙ Д.Ф., д-р екон. наук, професор, ПЕТРЕНКО О.П., канд. екон. наук, асистент
Одеська національна академія харчових технологій

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗЕРНОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглядаються динаміка інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності. Проаналізовано динаміку виробництва зернових та зернобобових культур в Україні. Проведений аналіз взаємозв'язку урожайності зернових та зернобобових культур з масштабами та концентрацією виробництва. Виявлено канали товароруку зернової та зернобобової продукції.

Ключові слова: управління інноваційним розвитком, інвестиції, основний капітал, рентабельність виробництва, оптова торгівля, маркетингова цінова політика, модель оптимізації

We consider the dynamics of investment in fixed assets by sector. The dynamics of grain and leguminous crops in Ukraine. The analysis of the relationship of yield of grain and leguminous crops of scale and concentration of production. Feeds of goods movement detected cereal and pulse production.

Keywords: innovation development, investments, fixed assets, profitability, wholesale, marketing pricing, model optimization

Вступ. Виробництво зерна займає особливе місце серед інших галузей рослинництва. Бо зерно є основою харчування людини, джерелом виробництва тваринницької продукції (молока, м'яса, яєць, інших продуктів), важливим експортним продуктом, що визначає зовнішньоекономічні позиції держави. Україна з давніх-давен була одним з лідируючих виробників і експортерів зерна. Маючи у своєму арсеналі 27% усіх чорноземів планети, і сьогодні на-

ша країна мала б посідати одні з перших місць з виробництва і постачання збіжжя на світовий ринок. Однак, нижча за середньосвітову урожайність зернових та зернобобових культур, значне коливання результативності використання земельних ресурсів під посівами зернових культур, залежність їх урожайності від погодних умов, порівняно незначний обсяг валового збору зернової продукції, низький рівень концентрації її виробництва вказує на те, що в абсолютній більшості регіонів країни

недооцінюється вагомість інноваційної моделі розвитку зернового господарства.

Постановка завдання. Важливість науково-прикладного опрацювання проблеми з управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва зумовлена стратегічною вагомістю зернової та зернобобової продукції для формування фундаменту продовольчої безпеки країни; масштабами національного зернового господарства, ведення якого є детермінантою ствердження державної могутності та авторитету України, бо виробництво зерна не має кон'юнктурного характеру; економічним впливом зернового та зернобобового виробництва на ефективність функціонування як сільського господарства країни, так і всього агропромислового та національного господарського комплексу; світовим поділом праці, в якому природно-кліматичні умови України надають національному зерновому та зернопереробному виробництву беззаперечні конкурентні переваги; можливістю ствердити Україну як людиноцентристську державу, світоглядний гуманізм якої проявляється в забезпеченні народів світу цінним продовольчим товаром, для виробництва якого інші країни не мають необхідних ресурсів та потерпають від голоду; нагальністю переходу зернового та зернобобового виробництва до інноваційної парадигми розвитку, як умови збереження високого рівня

конкурентоспроможності даної продукції та її виробників на внутрішньому та світовому ринках.

Результати. Дослідженнями встановлено, що перспективи розвитку інновацій в зерновиробних підприємствах віддзеркалюють інвестиції, які відбивають вкладення капіталу з його наступним збільшенням. Останнє відбувається завдяки участі у виробничо-господарській діяльності придбаних за рахунок зроблених вкладень основних фондів та оборотних засобів й нематеріальних активів, що спрямовані на реконструкцію та технічне переоснащення виробничої, комерційної, культурно-побутової та соціально-екологічної діяльності господарюючих суб'єктів. Аналіз динаміки інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності показав, що в сфері сільського господарства та пов'язаних з ним галузей відбувається відносно нарощування інвестицій, про що свідчить збільшення їх інвестиційної частки в загальному національному інвестуванні економіки на 2,3 відсоткових пункти. Таким чином, в галузях функціонування зерновиробних та зернопереробних підприємств мають місце протилежні за інвестуванням економічні процеси: частка вкладень в основний капітал підприємств, що займаються виробництвом сировини, зростає, а частка вкладень в основний капітал підприємств, що здійснюють виробництво кінцевої продукції, – скорочується (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, млн грн

Види економічної діяльності	Рік					2011 р. до 2005 р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Усього	93096	233081	151777	171092	238175	255,8	145079
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	5016	16890	9382	12231	18183	362,5	13167
Промисловість	35031	76618	57658	158558	86313	246,4	51282
З неї виробництво харчових продуктів	6418	13130	10458	8297	12144	189,2	5726
Будівництво	4929	12469	5325	4966	8541	173,3	3612
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	7614	24695	14091	11830	17264	226,7	9650
Діяльність готелів та ресторанів	1508	3222	2589	3072	4908	325,5	3400
Транспорт та зв'язок	16887	32558	24555	29084	39375	233,2	22488
Інші види економічної діяльності	22111	66629	38177	51351	63591	287,6	41480

Важливість науково-прикладного визначення перспектив інноваційного розвитку зернового та зернобобового виробництва зумовлена потребою вибору чітких орієнтирів подальшого руху відповідних господарюючих суб'єктів в силу економічної значущості продукції, що ними виробляється, а також її визначальною роллю для прогресивного розвитку аграрного сектора, агропромислового комплексу, економіки країни й нації в цілому.

Для визначення сучасного стану та чіткого бачення тенденцій розвитку зернового виробництва важливо представити його динаміку за значний історичний період часу. Таким виступає ретроспектива дослідження масштабів виробленої продукції зернових та зернобобових культур за десятиріччями.

Протягом семи десятиріч простежується наявність трьох періодів, що мають досить чіткі тенденції. Перший – від 40-х років до 80-х років ми-

нулого сторіччя характеризується нарощуванням обсягів виробництва продукції зернових та зернобобових культур; другий – з 80-х – до 90-х років минулого сторіччя, та в окремі роки і до 2000 року – має місце спад виробництва; третій – з початку 2000 року відбувається збільшення обсягів виробництва.

Загальний обсяг виробництва зерна та зернобобової продукції формує низка різних культур, що мають власні масштаби і питому вагу в загальному урожаї.

Доведено, що за досліджуваний період на Україні відбувся загальний ріст обсягів виробництва продукції зернових та зернобобових культур, який склав понад 18 млн тонн, або збільшився на 49%.

Особливо вагомим за період дослідження був приріст кукурудзи на зерно, що становив майже 16 млн тонн, сорго, абсолютне значення якого за досліджуваний період збільшилося на 122 тис. тонн. Позитивні тренди в абсолютних та відносних величинах характерні для пшениці, приріст виробництва якої складав відповідно 3,6 млн т; а також ячменю – 122 тис. т; проса – 138 тис. т, гречки – 7 тис. т та рису - 76 тис. тонн.

Водночас, у 2011 р. по відношенню до 2005 р. скоротився обсяг виробництва жита - на 475 тис. тонн. Від’ємний тренд формують такі культури, як овес, горох та квасоля (таблиця 2).

Таблиця 2

Виробництво зернових та зернобобових культур, тис. т

Види культур	Рік					2011 р. до 2005 р.	
	2005	2008	2009	2010	2011	%	+/-
Зернові та зернобобові, Всього	38015	53290	46028	39270	56746	149,3	18731
у тому числі: пшениця	18699	25883	20886	16851	22323	119,4	3624
з неї: - озима	17683	25050	20037	16216	21644	122,4	3961
- яра	1015	835	749	634	678	66,8	-337
Жито	1054	1050	953	464	578,9	54,9	-475,1
з нього: - озиме	1052	1049	951	463	577,3	54,9	-474,7
- яре	1,6	1,2	1,7	1,5	1,6	100,0	0
Ячмінь	8975	12611	11833	8484	9097	101,4	122
з нього: - озимий	1007	2663	3619	3219	3235	321,3	2228
- ярий	7967	9948	8213	5265	5861	73,6	-2106
Овес	790	944	730	458	505	63,9	-285
Просо	140	220	139	117	278	198,6	138
Гречка	274	240	188	133	281	102,6	7
Рис	93	100	142	148	169	181,7	76
кукурудза на зерно	7166	11446	10486	11953	22837	318,7	15671
Сорго	53	231	41	61,4	175	330,2	122
Зернобобові	757	550	622	592	491	64,9	-266
з них: - горох	616	454	493	452	364	59,1	-252
- квасоля	40	32	31	28	34	85,0	-6

Встановлено, що вклад регіонів країни у обсяг виробництва продукції зернових та зернобобових культур є різним. Станом на 2011 рік максимальний обсяг зернової та зернобобової продукції було вироблено у Полтавській області – 5055 тис. т, що складало майже 9% від всього отриманого в країні зернового урожаю, та у 9,4 рази перевищувало здобуток Івано-Франківської області, яка виробила найменше за всі регіони даної продукції.

Результативність використання інновацій в зерновому господарстві в розрізі основних видів зернових та зернобобових культур певною мірою визначається через їх урожайність. Про необхідність посилення інноваційної діяльності зернової галузі свідчать нижча в Україні урожайність зернових та зернобобових культур за середньосвітову на 6,1 ц/га, а також значні коливання урожайності пшениці та її від’ємний тренд за тривалий період часу.

Висока амплітуда відхилення динаміки урожайності по регіонам від середнього значення по країні підтверджує зроблений раніше висновок про недостатній інноваційний рівень ведення зернового та зернобобового виробництва.

Проведений аналіз дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що підвищення урожайності зернових та зернобобових культур корелює з масштабами та концентрацією виробництва. Тоді як абсолютна більшість сільськогосподарських підприємств (майже 71%) мають низьку продуктивність зернових та зернобобових посівів, порівняно незначний обсяг валового збору зернової та зернобобової продукції, низький рівень концентрації її виробництва. Сукупність названих факторів свідчить, що у значній кількості аграрних товаровиробників обмежені можливості використання інноваційної моделі розвитку зернової галузі.

Крім цього, має місце вплив низки зовнішніх чинників, що спричинює низький рівень рентабель-

ності виробництва зернової продукції (рис. 1).

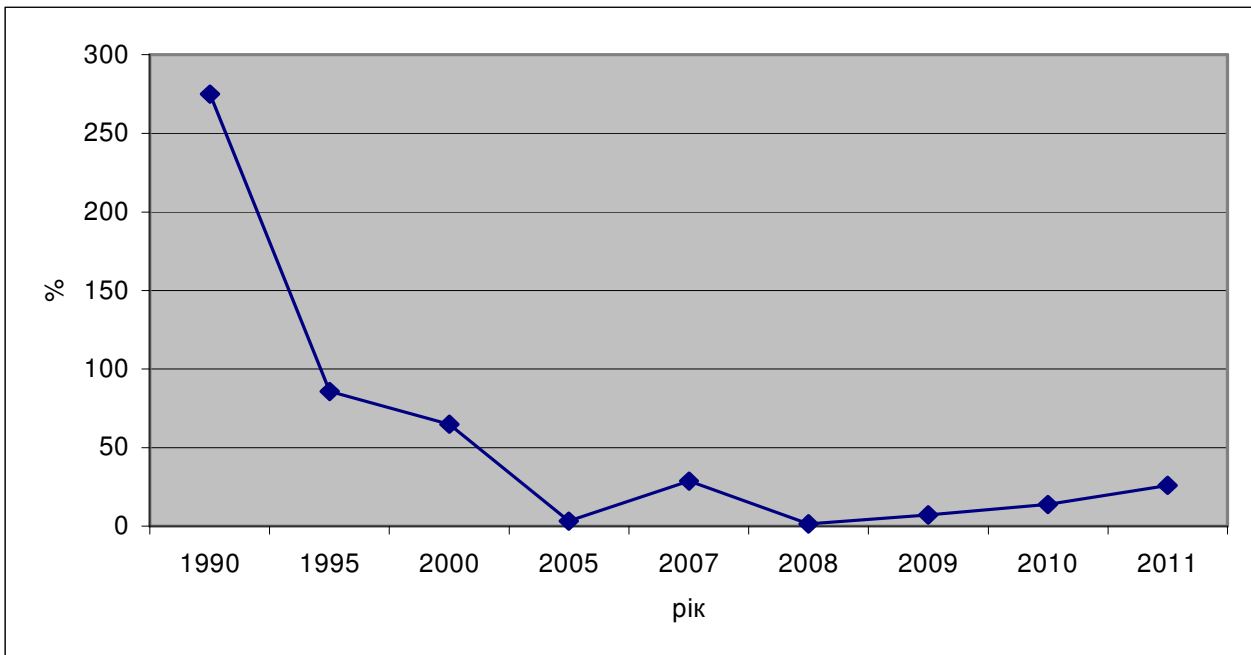

Рис. 1. Рівень рентабельності виробництва зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах

Варто вказати й на те, що в окремі роки минулого сторіччя значення рівня рентабельності сягало 346% (у 1992 р.) та 361% (у 1993 р.), демонструючи значні можливості щодо перспектив зростання окупності понесених витрат у досліджуваній галузі.

Групування по всіх регіонах країни сільськогосподарських підприємств показує наявність значної розбіжності за рівнем рентабельності виробництва продукції зернових та зернобобових культур. Так, менше 5% від загальної кількості приходиться на підприємства, які знаходяться в групі з максимальною рентабельністю, що в середньому становила 145%. На долю цих підприємств приходиться 8% загального обсягу чистого доходу від продажу всієї виробленої сільськогосподарськими підприємствами зернової та зернобобової продукції за найнижчої собівартості виробництва реалізованої продукції – понад 56 грн. за 1 центнер.

Виробництво продукції зернових та зернобобових культур було збитковим для 23% досліджуваних підприємств, на частку яких приходилося 14% загального обсягу чистого доходу. Собівартість виробництва реалізованої зернової та зернобобової продукції таких підприємств в середньому становила понад 139 грн. за 1 центнер, а рівень збитковості – 33%. При цьому 1 відсоток підприємств від їх загальної кількості отримали в середньому збитковість майже 67%. Отже, повномасштабний інноваційний процес розвитку досліджуваної галузі в змозі здійснювати близько четвертої частини всіх товаровиробників, які мають поточне високорентабельне виробництво.

Визначення напрямів удосконалення управління регіональним інноваційним розвитком зерново-

го та зернобобового виробництва та визначення положень модернізації техніко-технологічного оснащення як складової інноваційного виробництва зернової та зернобобової продукції включає розкриття стану та тенденцій розвитку основних засобів, техніки, а також її найбільш важливими складовими (тракторами, комбайнами тощо).

Встановлено, що на початку 2011 р. максимальна вартість основних засобів у основних виробників зерна знаходилася у Київській області – 7,5 млрд грн, що складало 10% від всієї вартості основних засобів в аграрних формуваннях країни, та у 19 раз перевищувало значення відповідного показника Закарпатської області, яка займала в даному рейтингу останнє місце. В цілому вартість основних засобів по країні скоротилася на 14,2 млрд грн, або на 16%. Про ускладнення техніко-технологічних процесів виробництва зернової та зернобобової продукції свідчить скорочення числа тракторів та зернозбиральних комбайнів, числа причепів та напівпричепів, а також дощувальних машин.

Проте про розуміння в підприємствах важливості здійснення техніко-технологічної модернізації свідчить нарощування в звітному році кількості тракторів потужністю понад 60 кВт і особливо швидкими темпами з потужністю понад 100 кВт, а також приріст числа вантажних автомобілів, плугів, культиваторів, борін, в тому числі дискових, розкидачів гною та добрив, стаціонарного та пересувного іригаційного обладнання, машин та пристроїв для поливу, водяних насосів і насосних станцій, машин для захисту сільськогосподарських культур, жаток валкових, прес-пакувальників тощо.

Ефективне управління інноваційним розвитком зернового та зернобобового виробництва передбачає наявність системи збуту продукції, що адекватна динамічним змінам ринкової економіки та відповідає сучасним світовим вимогам, дозволяючи підприємствам аграрної галузі реалізувати стратегію комерційної діяльності на ринку сільськогосподарської сировини і продовольчих товарів та здійснювати розширене відтворення.

Каналами товароруку зернової та зернобобової продукції можуть виступати: власна збутова мережа підприємства; незалежні оптово-посередницькі організації; власна збутова мережа та посередницькі організації, що використовуються одночасно.

Економічне значення каналів товароруку зумовлено тим, що вони визначають довжину шляху та тривалість часу переміщення зернової та зернобобової продукції від виробника до споживача, прискорюючи чи гальмуючи швидкість руху продукції. Тому вибір варіанту товароруку безпосередньо впливає на рівень задоволення потреб споживача та величину прибутку і загальну ефективність виробничо-господарської діяльності підприємств виробників зернової та зернобобової продукції.

Встановлено, що сьогодні самою оптимальною системою реалізації зернової продукції є ринок з його оптовою торгівлею. Основні функції оптової торгівлі наведено на рис. 2.

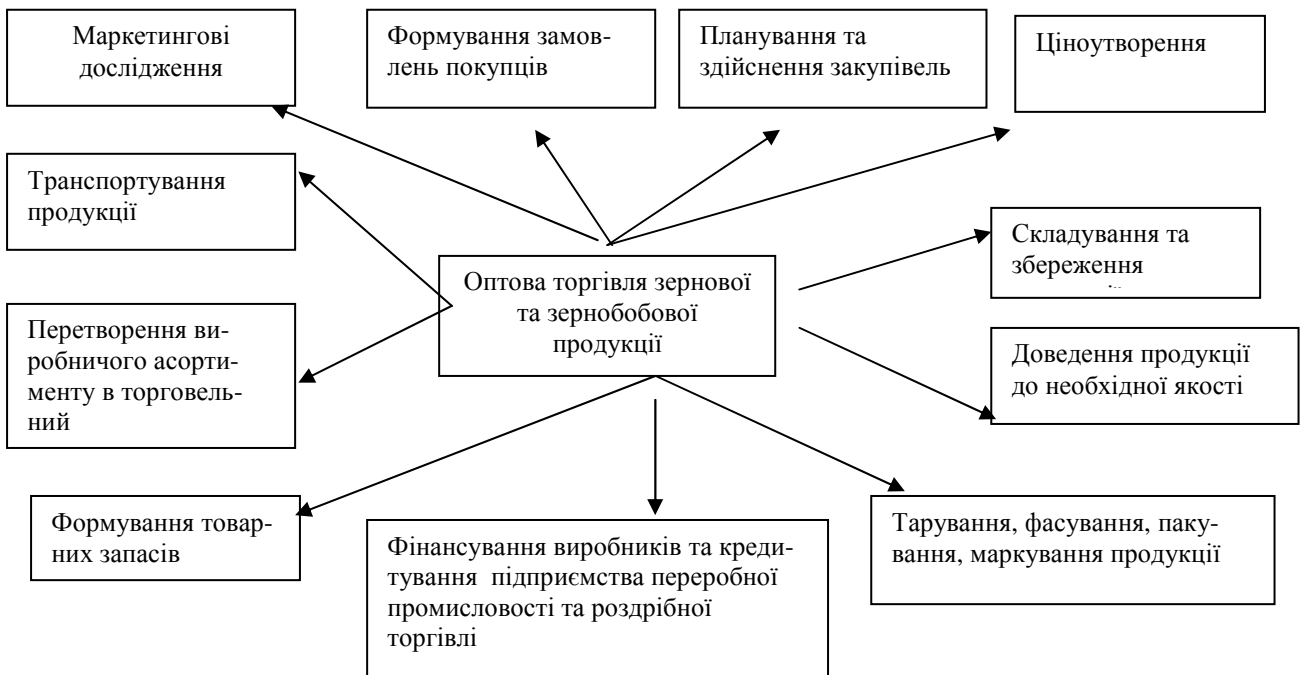

Рис. 2. Функції оптової торгівлі зернової та зернобобової продукції

Маркетингова цінова політика на зернову та зернобобову продукцію передбачає проведення системи заходів в розрізі встановлення поточних та перспективних цін на досліджувані товари для конкретних ринкових сегментів з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей господарюючих

суб'єктів та громади. Аналіз показує, що протягом періоду дослідження відбувається постійний ріст ціни. Проте за різними каналами збуту індекси цін реалізації зернової та зернобобової продукції за прямими реалізаціями мають різний характер (табл. 3).

Таблиця 3

Посівні площі зернових та зернобобових культур та основних груп сільськогосподарських культур в підприємствах Одеської області

Посіви	За 2009-2011 рр.		За оптимальним планом	
	тис. га	%	тис. га	%
Зернові та зернобобові - всього	871,7	66,6	859,8	65,8
в т.ч. озима пшениця	376,1	28,7	407,0	31,1
кукурудза на зерно	45,3	3,5	64,1	4,9

Ячмінь озимий	213,2	16,3	154,7	11,8
Ячмінь ярий	81,9	6,3	80,2	6,1
Овес	4,9	0,4	14,6	1,1
Жито	2,2	0,2	7,7	0,6
Просо	7,8	0,6	7,7	0,6
Рис	3,2	0,2	3,1	0,2
Гречка	2,8	0,2	3,9	0,3
Зернобобові	67,4	5,1	116,7	8,9
Технічні культури	371,1	28,3	284,0	21,7
Овоче-баштанні та картопля	6,4	0,5	27,2	2,1
Кормові культури	60,2	4,6	135,7	10,4
Вся посівна площа	1309,4	100,0	1306,6	100,0

Маркетингова цінова політика на зернову та зернобобову продукцію передбачає проведення системи заходів в розрізі встановлення поточних та перспективних цін на зернові товари для конкретних ринкових сегментів з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей господарюючих суб'єктів та регіональної громади.

Формування ефективних каналів товароруку зернової та зернобобової продукції з організаційних та цінових позицій значною мірою буде визначатися створенням та розвитком адекватної сучасним вимогам ринкової інфраструктури стосовно сільськогосподарської продукції та продовольства.

Нами розроблена модель оптимізації регіонального зернового та зернобобового виробництва. Результатом розв'язання економіко-математичної задачі є оптимальний план виробництва зернової та зернобобової продукції сільськогосподарськими підприємствами Одеської області (на 2017 р.). При цьому встановлено площі сільськогосподарських угідь,

ріллі, посівних площ зернових та зернобобових культур та інших сільськогосподарських культур, визначена кількість поголів'я сільськогосподарських тварин; розраховано необхідний обсяг мінеральних та органічних добрив; розраховано кількісний склад сільськогосподарської техніки та засобів виробництва для вирощування зернових та зернобобових культур.

Висновки. В результаті вирішення економіко-математичної задачі за оптимальним планом забезпечується зростання виробництва продукції зернових та зернобобових культур на 302 тис. т, або на 14% по відношенню до середнього значення останніх трьох років (2009–2011 рр.). Суттєво збільшується при цьому дохід від виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств регіону та прибуток для здійснення ними розширеного відтворення, зокрема зернового виробництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку : [монографія] / В.Г. Андрійчук. – Ніжин : ТОВ "Видавництво" "Аспект-Поліграф", 2007. - 216 с.
2. Дем'яненко В.Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів / В.Г. Дем'яненко // Формування ринкових відносин в Україні. - Київ, 2007. - № 11 (78). – С. 2-10.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність». Відомості Верховної Ради України, 2002. - № 36, ст. 266.
4. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 35, ст. 258.
5. Кучеренко В.Р. Основи проектного аналізу. Навч. посіб. / В.Р. Кучеренко, А.В. Карпов, О.В. Захарченко – Одеса : вид-во КП ОМД, 2011. – 116 с.
6. Саблук П.Т. Світові проблеми забезпечення людства продовольством та місце України у їх вирішенні / П.Т. Саблук // Економіка і прогнозування. - 2008. - № 3. - С. 9-19.
7. Сахацький М.П. Маркетинг : підручник / М.П. Сахацький, Г.М. Запша, Ю.С. Крутій, Л.В. Шинкарук [Частина 1]. – Одеса : Пальміра, 2008. – 178 с.
8. Ушачев И.Г. Агропродовольственный сектор: основные направления и проблемы / И. Ушачев // Экономист. – 2006. - № 5. – С. 86-93.

